

A helyiség északi falán is megtaláltuk az ülőfülsor maradványait. Az első ülőfülsor keleti pillérét az újkorban nyitott pincelejárattal pusztította el. Felső köve lefaragva és helyenként téglával kipótolva még megvan, azonban nyugati pillére is hiányzik a vállkötől lefelé. Ezt a ma is használatban lévő ajtó jelenlegi kialakításakor építették át. A kapualyból a középkori ház északi helyiségébe nyíló ajtó eredetileg is itt lehetett, mivel az újonnan kialakított pince helyének feltárásakor a mai kapualj déli falán a mai járószint alatt in situ küszöbkövet találtunk a mai aljtó küszöbe alatt, ennek tengelye azonban nyugatabbra volt. Az ajtótól nyugatra a középkori fal is igen sérült volt, több helyen kipótolták, eléfalazták. Ebben a falszövetben találtuk meg az ülőfülsor köveit másodlagosan beépítve. Úgy tűnik, az ülőfülsor hármassal ezen a falon is megvolt, de itt a középső fülsor helyén ajtó lehetett. A boltozat ezen részén egy rövid szakaszon megfigyelhető volt az eredeti vakolat, amelyre a fal pótlásai ráfedtek. A helyiség déli fala a mai telekhatárig megfigyelhető volt, és egybeépült a hátsó zárófallal. A déli fal középkori magja a mai emeleti szinten még mintegy 1,2 m magasságig áll, ettől felfelé más szerkezetű: kőből és téglából épült. A ház hátsó traktusában lévő kisebb helyiségek újkori kialakításúak, a jelenlegi állapot több periódusban épült meg.

A középkori ház teljes kiterjedését nem ismerjük, mivel a mai ház északi zárófala a 16. század második felében, már a török korban kezdett kialakulni. A pince alapjainak kiásása során tártuk fel a legkorábbi részletet. Ez egy négyzetes alaprajzú, nagyméretű pillér, amelyet részben a sziklára alapoztak, azonban keleti fele már egy nagyobb mélységű, betöltésében középkori leletanyagot tartalmazó sziklapince DNy-i sarka fölött áll. A pillér megerősítésére alapjait gerendából készült keretbe állították, amelyből ma már csak a gerendafészkek láthatók. A pillér párja közvetlenül a homlokzat mellett található, a pillérek kváderekből épült boltívet tartottak. Ezt az észak felé nyíló átjárót feltehetően még a török korban elfalazták, beszűkítették. Az elfalazást szintén gerendarácsra építették, azonban a sziklapince betöltése az idők során annyira megsüllyedt, hogy a fal alja és a betöltés teteje között mintegy 60 cm-es üreg keletkezett.

A beszűkítés során mészkőkváderekből készült, dongaboltozatos nyílást alakítottak ki, két oldalán egy-egy „mécsestartó” fülkével. A helyiség puha mészkőkváderekből álló boltozatát is ekkor építették. A dongaboltozatos nyílást később teljesen befalazták. A 2003-ban megfigyelt „ülőfülsor-szerű” jelenség valamelyik 20. századi „helyreállítás” eredménye lehetett. A későbbi elfalazást részben kibontották, vastagsága csak annyi maradt, hogy a házat az északi szomszéd felé lezárja. A beszűkítés nyugati felét is megbontották oly módon, hogy a boltozat alól kivésték a falat a pillérig. A mécsesstartó fülkének csak sekély nyoma maradt, a boltozat pedig ezen a szakaszon meg is ereszkedett, mivel kibontották alóla a tartófalat.

A belső pillértől nyugatra lévő falszakasz legkorábban a 18. században épült, alatta török kori rétegeket és egy török kori gödör részletét találtuk. A gödör betöltésének süllyedése legújabb formája az ablakok és az ajtó keretelésével a 20. század során alakult ki. A felső három stukkóréteg már a könyöklő bádогоzása után készült.

A tervezett új pince helyének feltárása során a terület déli felében közműveket találtunk. A már használaton kívüli közművek elbontása után közvetlenül a sziklafelszín jelentkezett. A terület ÉNy-i sarkában az újkori lépcső téglából épült alapozását találtuk meg. Betöltése újkori épülettörmelék volt. Az alapozás felső részéből és beépítéséből 18. századi puha mészkőből készült nyíláskereteket és egy kisebb méretű, kemény mészkőből készült oszloplábazatot bontottak ki. Az alapozás alatt találtuk a már említett török kori hulladékgödört. Az alapozástól keletre az újkori törmelék réteg alatt először török kori égett törmelék réteget, majd egy szintén török kori téglapadló maradványait találtuk. A téglapadló alatt kisebb középkori réteg alatt megtaláltuk a sziklafelszín, a terület ÉK-i sarkában azonban a sziklába mélyülő verem folytja volt. Ennek betöltéseként észak felé lejtő, bezuhanó, középkori rétegeket bontottunk ki. A sziklaveremnek csak DNy-i sarkát tudtuk kibontani az új pince alapozásának szintjéig. A verem pontos méreteit nem ismerjük, mivel mind keleti, mind északi irányban túlér a kutatott területen. Feltehető, hogy ez lehetett a középkori ház eredeti pincéje.

Az elbontott régi csatorna kiváltására az új pince alatt került kivezetésre az új csatorna. Az épületen belül a csatorna alagútját a sziklából bontották ki, az épület homlokzata előtt azonban a feltöltésből egy, a középkori ház alapfalai mellé épített, K-Ny-i irányú újkori fal, valamint a falsarok és az ebből induló É-D-i irányú fal részlete került elő.

KOVÁCS ESZTER

69. Budapest, I. Toldy Ferenc utca 9.

Á, Kö, Tö, Kú

2003. március 20. és április 11. között mentő feltárást végtünk a telken, azaz a Toldy Gimnázium tornapályáján és udvarán, a felépítendő tornacsarnok helyén.

Kutatási területünket beszűkítette a 2002 nyarán feltárt szondaárkok vonala, melyeket nem bontottunk ki újra. Statikusi kérésre nem kutathattunk a tornapály DK-i sarkában, a területtől D-re álló lakóház (Donáti u. 26.) É-i falától É-ra fekvő 6 méteres sávban. A Ny-i telekhatár cölöpfalának elkészülte után a kivitelező cég – tudunk nélkül – 1 méteres szintsüllyesztést végzett az egész területen a cölöpök kihorgonyzásának indokán. Ezzel a művelettel megsemmisítették a feltárható régészeti rétegek és objektumok nagy részét. A háromhetesre szűkült munkát két ütemben hajtottuk végre.

Elsőként a terület Ny-i sávját vizsgáltuk. A sáv É-i felében a gimnázium építése előtt (150 évvel ez előtt)

lebontott, 18. században épült lakóházak alapozásait, pincéit, falait és járósíntjeit találtuk meg. A többszörösen átépített, bővítményekkel toldott épületek hátsó traktusait pincészerűen a márgás altalajba vájták. Kőfalaik között gondosan rakott kő-, illetve téglapadló alkotja a járósíntjét. Az É-i pince padlójára zuhanva nagyméretű, faragott kőtömböket találtunk, amelyek a feltehetően álló bérház egyik bontási-átépítési periódusából kerülhettek a betöltendő pincébe. Feltártuk egy kerek ívű, kőfalazatú újkori kút megmaradt alsó kősorát. Ehhez a kúthoz tartozhatott a telek D-i végében talált, sárga homokkőből faragott barokk kútkáva. Megtaláltuk a szondázó ásatás során feltárt középkori út folytatásának rövid részletét. Az út nyugati része a szintszüllyesztéskor megsemmisült. Az út mellett egy középkori és egy török kori szemétdög is előkerült.

Második ütemben a K-i sáv D-i felében kibontottuk a középkori út D-i szélét, amely a 2002-es szondaárkok metszetszála alá esett. Az utat a 15. században létesítették úgy, hogy alját kissé az altalajba vágták. Vonalát úgy húzták meg, hogy a mai Fő utcára merőlegesen, keresztutcaként működhessen, majd a meredek hegyoldalon a Bécsi kapu felé vezessen. Az út beazonosítható a De la Vigne-féle 1686-os felmérési térképen. Öt réteget lehetett elkülöníteni rajta, az alsó kettő középkori, a felső három török kori kerámiákkal datálható volt. A legalsó réteg egy részén rengeteg amorf vasdarabkát találtunk, ezért feltételezzük, hogy a közelben kovácsműhely lehetett. Az út É-i oldalán feltártunk egy Ny-K irányban fekvő női csontvázat, amit a vékony Árpád-kori rétegbe ástak bele. Az út mellé temetkezés a török korban volt szokásban, ezért feltételezhető, hogy a testet ekkor temették ide. Egy jelentős vastagságú sárga agyagréteg húzódott a sír és az út között. A réteg kevés középkori és néhány török kori kerámiát, valamint rengeteg embercsontdarabkát tartalmazott. A jelekből úgy tűnt, hogy a Várhegy oldalában szokásos kora újkori erődítési munkák, földnyesések nyomaival találkoztunk. Az út mentén húzódó török kori temetőt a 18. sz. elején megbolygatták a vároldal jobb védhetőségének kialakítása céljából. A terület közepén egy nagyméretű, kőfalazatú pince feküdt. Dongaboltozatát 18. századi téglákból rakták. A pince nem ért ki a Donáti utcáig, K felé leszűkült, majd egy téglafallal zárult.

BENDA JUDIT

70. Budapest, II. Ganz utca 12–14.

R, B, LT, Ró, Kö, Tö, Kú

2003. április 14–23., valamint június 18. és december 15. között építést megelőző feltárást végeztünk a telken (hrs. 13572/6).

A terület a középkorban Buda város Szentpéter-mártír külvárosának peremén helyezkedett el, közvetlenül a Váralját körítő városfal szomszédságában. Magáról a telekről közelebbi információval nem rendelkezünk.

A terület a feltárást megelőzően üresen állt. Korábban a Ganz gyár üzemének elhelyezésére szolgált. A telket fedő feltöltés felső, mintegy másfél métere újkori eredetű volt. Ebbe a feltöltésbe épültek a Ganz gyári létesítmények (épületfalak, gépalapozások, kemencék), illetve magának a feltöltésnek felső része is néhol a Ganz gyár hulladékát, salakját tartalmazta. Több újkori pince szintén nagyrészt ebbe a feltöltésbe mélyedt, de néhol a mélyebben fekvő rétegeket is megbolygatta. Az első pince a Ganz u. 14. keleti szélén, a telekhatár mellett helyezkedett el, a második ugyanennek a teleknek a nyugati szélén hosszan húzódott végig a telek mélységében. A telek hátsó részén, e két pince között egy harmadik, kéthelyiséges pincét találtunk. A Ganz u. 12. keleti szélén, a telek középső részén ép boltozatú, igen mély újkori pince került elő. A pincék nagy része a Ganz gyárat megelőző időszakból származik, polgárházak maradványai. Az említett újkori feltöltés alsó, jelentős része a török kortól közvetlenül követő időszakból, a 17–18. század fordulójáról származik. Innen került elő egy jelentős kályhacsempelet, feltehetően egy szemétre vetett kályha maradványai. Az újkori feltöltés alján sötétbarna, meglehetősen homogén, enyhén köves, humuszos jellegű talaj borította be a telket, változó vastagsággal. Ez a réteg a geológiai szakvélemények szerint többszörös ártéri kiöntés eredményeként keletkezett, majd jelentős talajosodási folyamaton ment keresztül. Belsejéből rendkívül kevés régészeti leletanyag került elő, a szórványosan előkerült kerámiák a középkorból származnak. A réteg tetejéről számos gazdag leletanyagot őrző, török kori gödör mélyedt a talajba, de török kori építmény nyomát nem találtuk. A telek délkeleti részének jelentős felületét a humuszos talaj alatt hatalmas méretű, szabálytalan alakú és nagyméretű, egymásba ázott gödrök csoportja foglalta el. Ez a gödörfűzér minden korábbi réteget elpusztított, egészen az altalajig hatolt. A gödrök feltöltésében rendkívül kevés leletanyagot találtunk, ám egyeségesen a 13–14. század fordulójára keltezhető kerámia jellemezte. A telek déli határa mellett, már túl a gödörfűzéren, két kút mélyedt az altalajba egymás szomszédságában. Az egyik a török korból származó betöltést tartalmazott (teljesen feltártuk), a másik betöltéséből több állatcsontváza (kutya, ló) került elő, középkori kerámia (14–15. századi) kíséretében (a megemelkedett talajvíz miatt teljesen kiásni nem lehetett). A telek többi részén, a humuszréteg alatt, vékony, római kerámiát is tartalmazó humuszos réteg húzódott. A római rétegek többségét úgy tűnik, hogy a középkorban elplanírozták, és erre terült rá a vastag, humuszos réteg.

A telek az 1. századi római tábor feltételezett területétől északra helyezkedik el. Az ásatási területen két bizonytalan rendeltetésű köves felület kivételével római kori járósíntet nem tudtunk megfigyelni. Kőfal alapozása csak egy helyen került elő, a telek ÉNy-i részén, annak ellenére, hogy innen nem messze, a Király-fürdőnél, illetve a Kacska u. 7. sz. alatti feltáráson ezek több periódusát is megfigyelték. Ennek okai az újkori boly-